

Lietuvių ir latvių kalbų terminų su šaknimi *termin-* mikrosistema

REGINA KVAŠYTĖ

Šiaulių universitetas

ESMINIAI ŽODŽIAI: lietuvių kalbos terminai, latvių kalbos terminai, dariniai, vientisiniai terminai, sudėtiniai terminai, terminų vartoseną

ĮVADINĖS PASTABOS

Terminologija kaip mokslo šaka, pradėjusi plėtotis XX a. trečiame–ketvirtame dešimtmėčiais, laikytina palyginti nauja, todėl daugelyje kalbų, tarp jų lietuvių ir latvių, vis plečiamas ir tobulinamas mokslinis aparatas. Straipsnio **objektas** – su šaknimi *termin-* sudaryti lietuvių ir latvių kalbų terminai. Tyrimo **tikslas** – nustatyti abiejų baltų kalbų terminologijos metakalbos panašumus ir skirtumus. Šiam tikslui siekti iškelti tokie **uždaviniai**: 1) surinkti kuo didesnę įvairių kalbamosios šaknies terminų imtį; 2) išnagrinėti terminų sandarą ir semantiką; 3) sugretinti lietuvių ir latvių kalbų terminus; 4) pagal galimybes išsiaiškinti tam tikrų terminų atsiradimą, jų paplitimo ir vartosenos tendencijas. Tyrimui atlikti pasitelkti analitinis aprašomasis ir gretinamasis **metodai**, o terminai rinkti iš pagrindinių abiejų kalbų leksikografijos, terminografijos ir enciklopedinių leidinių (*Lietuvių kalbos žodynas* (LKŽ), *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (DLKŽ), *Lietuvių kalbos enciklopedija* (LKE), *Kalbotyros terminų žodynas* (KTŽ), *Mokomasis terminologijos žodynelis* (MTŽ); *Latviešu literārās valodas vārdnīca* (LLVV), *Latviešu valodas vārdnīca* (LVV), *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca* (VPSV)), taip pat lietuvių ir latvių kalbininkų ir terminologų (Janinos Barauskaitės, Vincento Drotvino, Kazimiero Gaivenio, Evaldos Jakaitienės, Angelės Kaulakienės, Stasio Keinio, Jono Klimavičiaus, Antano Lyberio, Prano Skardžiaus, Stasio Šalkauskio; Ainos Blinkenos (Aina Blinkena), Jurio Baldunčiko (Juris Baldunčiks), Mario Baltinio (Māris Baltiņš), Ernesto Drezeno (Ernests Drezens), Rūdolfo Grabio (Rūdolfs Grabis), Alisės Lauos (Alise Laua), Valentinos Skujinios (Valentīna Skujiņa)) mokslo darbų.

SAVOKA *TERMINAS* IR JO KORELIATAI LIETUVIŲ IR LATVIŲ KALBOSE

Su šaknimi *termin-* sudarytos mikrosistemos pagrindas – iš lotynų kalbos kilęs *terminas* [lot. *terminus* – riba, siena], kaip apibrėžiama *Tarptautinių žodžių žodyne* (TŽŽ), turi iš viso 3 reikšmes, iš kurių tyrimo objektą atitinka pirmoji. Tai „žodis arba žodžių junginys, tiksliai reiškiantis kurią nors meno, mokslo, technikos ir kt. srities sąvoką“ (TŽŽ 2013: 811). Į lietuvių kalbos TŽŽ dar įtraukti kalbamosios šaknies žodžiai *terminija*, *terminologija* ir *terminologizacija*, t. y. žodžio virtimas terminu (plačiau apie tai žr. toliau). Panašus požiūris į šį skolinį ir latvių kalboje: tarptautinių žodžių žodyne (SV) terminu vadinamas žodis arba žodžių junginys, kuris išreiškia tam tikros meno, mokslo ar technikos srities sąvoką [„vārds vai vārdkopa, kas izteic kādu jēdzienu kādā mākslas, zinātnes, tehnikas nozarē u. c.“]¹ (SV 2008: 911). Į SV, be pagrindinio žodžio, įtraukti dar du dvi-reikšmiai tos pačios šaknies daiktavardžiai. Tai *terminogrāfija* [terminografija] kaip „1. *lingv.* terminų sistematizavimas ir publikavimas žodynuose, biuleteniuose; 2. *lingv.* terminų žodynų visuma“ ir *terminoloģija* [terminologija] – „1. *lingv.* tam tikros kalbos terminų visuma; taip pat tam tikros atskiros srities terminų visuma; 2. kalbotyros sritis, tirianti terminus“, taip pat būdvardis *terminoloģisks* [terminologinis] „susijęs su terminologija, jai būdingas“ (SV 2008: 911).

Kituose lietuvių ir latvių leksikografijos ir terminografijos šaltiniuose, taip pat lingvistinėje ir terminologinėje literatūroje *termino* formuluotės šiek tiek skiriasi. DLKŽ skelbia, kad žodis *terminas* turi 3 reikšmes, iš kurių tik pirmoji reikšmė atitinka tiriamąjį objektą: „1. *lingv.* tiksliai kurią nors mokslo, technikos, meno, religijos ar kitos srities sąvoką reiškiantis žodis ar žodžių junginys“ (DLKŽ 2006; DLKŽ 2012: 840). Taip apibrėžiama ir LKŽ: „1. *lingv.* tiksliai kurią nors mokslo, technikos, meno sąvoką reiškiantis žodis ar junginys“ (LKŽe). Išnagrinėjus lietuvių leksikografijos šaltinius matyti, kad į DLKŽ, be anksčiau aptarto pirminio žodžio *terminas*, įtraukti dariniai *terminija* „*lingv.* terminų visuma“, *terminologija* „*lingv.* 1. terminų mokslas; 2. žr. terminija“ ir *terminologas*, –ė „terminologijos specialistas“ (DLKŽ 2006; DLKŽ 2012: 840). Tie patys daiktavardžiai, kurių ir reikšmių apibrėžimai visiškai sutampa, įtraukti į LKŽ. Dar LKŽ rastas būdvardis *termininis*, turintis 3 reikšmes, iš kurių pirmosios

¹ Visos citatos iš latvių šaltinių (dažniausiai pateiktos laužtiniuose skliaustuose), taip pat terminai, jeigu neurodyta kitaip, į lietuvių kalbą išversti straipsnio autorės.

dvi susijusios su kalbamąja mikrosistema: „1. terminijai priklausantis; 2. būdingas terminui“ (LKŽe) (būdvardis vartojamas sudėtinuose terminuose – apie tai žr. toliau) ir trys veiksmažodžiai: *termininti* „terminologizuoti“, *sutetermininti* „paversti terminu“, *terminologizuoti* „panaudoti terminijai“ (LKŽe). Pastarieji į nagrinėjamos mikrosistemos imtį kaip atskiri leksiniai vienetai nepatenka, nes remiamasi tradicija terminais laikyti daiktavardžius. LKE, be jau aptartojo *terminai*, rastas terminas *terminologija* (LKE 1999: 648; LKE 2008: 552–553; atsižvelgiant į enciklopedijos specifiką ten pat dar ir leidinio pavadinimas *Terminologija*). Latvių kalbos žodyne LLVV išskirtos dvi žodžio *termins* reikšmės, iš kurių pirmoji apibrėžta kaip žodis arba žodžių junginys, kuris žymi tam tikrą sąvoką (pavyzdžiui, tam tikroje mokslo, technikos, meno srityje) ir turi specializuotą reikšmę, vartosenos sritį (LLVV 7₂, 1991: 507). Abėcėlės tvarka į LLVV, taip pat į LVV įdėti dar trys šaknies *termin-* daiktavardžių vadiniai – *terminologija* ir atskirai pateikti vyriškosios ir moteriškosios giminės veikėjų pavadinimai *terminologs*, *terminologē*, taip pat jau minėtas būdvardis *terminologisks*) (LLVV 7₂, 1991: 507; LVV 2006: 1091).

Leksikologė E. Jakaitienė pabrėžia, kad terminai priklauso specialiosios leksikos sluoksniui ir „yra sąvokų, vartojamų tam tikros žmonių veiklos srities kalboje, pavadinimai“ (Jakaitienė 2010: 182) (plg. cituotos autorės anksčiau išsakytą teiginį: „Termininė leksika, arba tiesiog terminai, yra žodžiai, pavadinantys tiksliai nustatytą mokslinę sąvoką ir vartojami vienos kurios nors mokslo šakos kalboje“ (Jakaitienė 1980: 70)). Leksiką tyrinėjusi J. Barauskaitė teigia, kad terminai yra „žodžiai (gali būti ir junginiai <...>), tiksliai pasakantys mokslo, technikos, meno sąvoką“ (LK 1995: 48). Kaip jau buvo konstatuota, lietuvių kalboje žodis *terminas* turi tris reikšmes, iš kurių tik viena priklauso terminologijos sričiai (antra – logikos sąvokai, trečia – laiko atkarpai pavadinti), o latvių kalboje daugiareikšmiškumo išvengti iš dalies padeda žodis *terminš*, kuriuo vadinama laiko atkarpa. Latvių leksikologė A. Laua apibrėžia terminą kaip žodį, pavadinantį tam tikro mokslo sąvoką, kuris vieną ir tą pačią reikšmę išlaiko tiek bet kuriame konkrečios mokslo srities kontekste, tiek be konteksto [„termins ir vārds, kas apzīmē stingri noteiktu kādas zinātnes jēdzienam un kas vienu un to pašu nozīmi saglabā gan jebkurā noteiktas zinātnes nozares kontekstā, gan arī ārpus konteksta“] (Laua 1981: 138–139).

Lietuvių kalbos terminografijos šaltiniuose, pirmiausia KTŽ, nurodoma, kad *terminas* – tai „žodis arba pastovus žodžių junginys, kuriuo įvardijama speciali mokslo, technikos, meno ar kitos visuomenės gyvenimo srities

sąvoka arba daiktas“ (KTŽ 1990: 210; taip pat ASLKTŽ 2008: 112). Termino apibrėžčių randama ir kituose terminiją fiksuojančiuose šaltiniuose, pavyzdžiui, LKE rašoma, kad *terminai* (vartojama daugiskaita) – tai „mokslo, technikos, meno sąvokų pavadinimai“ (LKE 1999: 648; LKE 2008: 552–553). Palyginimui galima paminėti, kad į tarybinę enciklopediją 1983 m. įtraukta S. Keinio suformuluota *termino* apibrėžtis, perspausdinta jo straipsnių rinkinyje: „Žodis arba pastovus atributinis žodžių junginys, turintis labai apibrėžtą reikšmę tam tikros žmonių veiklos srities kalboje. Jo paskirtis – pavadinti bet kurios srities sąvokas kaip tam tikros sistemos narius <...>“ (Keinys 2005: 229). Terminologijos klausimams skirtose mokslinėse publikacijose taip pat rasta ne viena apibrėžtis, pavyzdžiui, filosofas ir terminologas S. Šalkauskis teigė, kad tai yra „žodis, reiškias sąvoką, turinčią specialios reikšmės kuriam nors mokslo dalykui“ (Šalkauskis 1991: 15). Dabar galiojančiame Lietuvos Respublikos standarte nurodyta, kad terminu vadinamas „žodis arba žodžių junginys, vartojamas sąvokai įvardyti“ (LRST 1115-90: 11), o K. Gaivenis pabrėžia, kad *terminas* – „ne koks ypatingas žodis ar pastovus žodžių junginys, bet įvardijamasis kalbos vienetas, kurio turinį atskleidžia termininės reikšmės apibrėžimas²“ (Gaivenis 2002: 13).

Verta taip pat paminėti, kad lietuvių kalboje sinonimiškai gali būti vartojamas savakilmis terminas *įvardas*. Paminėtas jis 1924 m. terminų žodyno pavadinime *Įvardai, arba terminai, priimti Terminologijos komisijos* (LKTŽ 2008: 18), nors kalbamasis darinys nėra šio tyrimo objektas (nėra jis ir paplitęs dabartinėje terminijoje). Retai tevartojamo termino autorystė priskiriama Terminologijos komisijos, veikusios nuo 1921 iki 1926 m. (plačiau žr. Aukšoriūtė 2011), sekretoriui Antanui Vireliūnui, kuris, kaip jau buvo minėta, taip pavadino 1924 m. sudarytą terminų žodynėlį (Klimavičius 2005: 248). Konstatuojama, kad šiuolaikinėje lietuvių kalboje „<...> beveik prapuolė ir geras A. Vireliūno (?) terminas *įvardas* (: *įvardyti*) (vis dėlto vartotas užsienio lietuvių terminografų B. Stundžios, P. Mažeikos; V. Vintarto – net *įvardotyra*) <...>“ (Klimavičius 2005: 261). Tokiu pavadinimu Kanadoje išleistas ir terminų žodynas *Jūriniai įvardai*: trumpas angliškai–lietuviškas žodynas / Bronys Stundžia. Torontas: Jūrinės knygos fondo leidinys, 1996 (LKTŽ 2008: 135). Tiesa, nagrinėdamas leksikologijos terminiją, V. Drotvinas ketinimą įvesti šį terminą vertina kaip nesėkmingą P. Skar-

² Dabar tiksliau būtų vartoti terminą *apibrėžtis*, plg. „Su Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymu (2003 m. gruodžio 23 d. Nr. IX-1950) vietoj *apibrėžimo* valdingai įsiveržė jau nuo RLŽ 1932 321 [Baronas J. *Rusų–lietuvių žodynas*, Kaunas: Spindulys] žinoma ir nemažai vartota (S. Šalkauskio ir kt.) *apibrėžtis*“ (Klimavičius 2005: 248).

džiaus bandymą (plg. „Pranas Skardžius minėtoje knygoje³ dvidešimt dviem tarptautiniams leksikologijos terminams pateikė lietuviškus atitikmenis (Skardžius, 1975, 1998). Jų (iš seniau žinomų ar savo paties sukurtų) likimas dvejopas. Vieni lietuviški atitikmenys yra tarptautinių gretybės <...>, kiti vartosenoje neprigijo, kaip antai, *senybė–archaizmas*, *mišrūnas*, *mišruolis–hibridas*, *įvardas–terminas*“ (Drotvinas 2002: 19–20) (plg. „teřminas 3b (lot. terminus „riba“), tikslus kurios nors mokslo, technikos ar meno sąvokos pažymėjimas; įvardas“ (Skardžius 1973: 61)).

Latvių kalbotyros terminų atsiradimą ir paplitimą latvių kalboje tyrinėjęs J. Baldunčikas nustatė, kad pirmą kartą žodis *termins* pavartotas 1871 m. – įtakos galėjo turėti tarptautinio paplitusio *terminus technikus* vartosena. O žodis *terminologija* pirmą kartą registruotas 1880 m. išleistame Gustavo Bražės (Gustavs Braže) vokiečių–latvių žodyne. Šiek tiek vėliau – 1886 m. – Jūlijs Dravniekas (Jūlijs Dravnieks) tarptautinių žodžių žodyne apibrėžė mokslinę sąvoką *terminologija*, kuri plačiau pradėta vartoti devintame dešimtmetyje (Baldunčiks 2008: 32–33). Būta įvairių bandymų apibrėžti terminus, pavyzdžiui, latvių kilmės terminologas E. Drezenas teigė, kad tai pavadinimai, kurie išreiškia tam tikras sąvokas (Dzens 2002: 7), o R. Grabis taip vadino žodžius, turinčius griežtai apribotą ir apibrėžtą turinį (Grabis 2006a: 221). Dabartinės latvių kalbos terminologijos teorijoje vyraujanti nuomonė suformuluota V. Skujinio monografijoje: terminas yra terminacijos⁴ vienetas – žodis arba terminologinis žodžių junginys –, kuris tam tikroje mokslo srities terminų sistemoje išreiškia (pavadina ir žymi) tam tikrą mokslo sąvoką [„termins ir terminācijas vienība – vārds vai terminoloģiska vārdkopa –, kas attiecīgās zinātnes nozares terminu sistēmā izteic (nosauc un iezīmē) noteiktu zinātnes jēdzienu“] (Skujiņa 2002: 9). Aiškinamajame latvių kalbotyros terminų žodyne VPSV *terminas* apibrėžiamas taip: konkrečios teminės srities, specialios srities sąvokos žodinis apibūdinimas – žodis arba žodžių junginys, kuris išreiškia (pavadina ir žymi) tam tikrą atitinkamos srities sąvoką kaip sudėtinę srities sąvokų sistemos dalį [„konkrētas tematiskās jomas, speciālās nozares jēdziena vārdisks apzīmējums – vārds vai vārdkopa, kas izteic (nosauc un iezīmē) attiecīgās jomas (nozares) noteiktu jēdzienu kā nozares jēdzienu sistēmas sastāvdaļu ..“] (VPSV 2007: 399–400).

³ P. Skardžius. *Lietuviški tarptautinių žodžių atitikmenys*, Čikaga: Pedagoginis lituanistikos institutas, 1973 (V. Drotvino straipsnyje 1975) (P. Skardžius. *Rinkiniai raštai* 3, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998, 427–507).

⁴ Toks terminas lietuvių kalboje nevartojamas, citatoje tiesiog perteiktas latvių kalbos žodis.

Išsiaiškinus sąvokos *terminas* sampratą ir jo koreliatus, toliau šaknies *termin-* darinių (ir vientisinių, ir sudėtinių terminų) ieškota lietuvių ir latvių terminų žodynuose ir moksliniuose tekstuose.

VIENTISINIAI TERMINAI SU ŠAKNIMI *TERMIN-*

KTŽ rasti trys su šaknimi *termin-* sudaryti lietuvių kalbos terminai: *terminas*, *terminija*, *terminologija* (KTŽ 1990: 210; taip pat ASLKTŽ 2008: 112), o į specialųjį terminologijos terminiją skirtą MTŽ įtraukti ir išdėstyti abėcėliškai lizdine tvarka aštuoni vientisiniai gimininiai terminai (kai kurie iš jų turi ne po vieną rūšinį terminą – plačiau apie juos kitame straipsnio skyriuje): *determinizavimas* (29), *reterminizavimas* (53), *terminas* (65), *terminija* (75), *terminizavimas* (76), *terminografija* (77), *terminologija* (77) ir *transterminizavimas* (83). Dabartinėje lietuvių kalboje terminus *terminografija*, *terminizacija*, *transterminizacija*, *determinizacija*⁵, kaip teigia pats autorius, 1970 m. rudenį parsivežęs iš Kijevo išplatino J. Klimavičius (2005: 249) (plg. „Terminų leksikografija – *terminografija* (16) imta vartoti neseniai, bet visuotinai. Beje, terminus *terminografija*, *terminizacija*, *transterminizacija*, *determinizacija* 1970 m. rudenį parvežiau iš Kijevo (Ковалик 1970: 14). Kita *terminografijos* reikšmė – „terminų ar terminologijos istoriografija“ (16) lietuvių terminologijoje nežinoma, manding, ydinga“ (Klimavičius 2005: 249)). Reikia pastebėti, kad MTŽ yra pateikti ir visų į jį įtrauktų terminų latviški atitikmenys, tačiau į juos šiame straipsnyje nekreipiama dėmesio, nes ne visi jie turi vartosenos tradicijas latvių terminologijoje, kai kurie tik išversti, tad nebūtų korektiška laikyti juos savarankiškais latvių terminijos vienetais. Tekstuose lietuvių kalba be jau įtrauktų į žodynus dar pavyko rasti terminus *terminologizavimas*, *terminoidas*, *terminynas*, *terminotyra* ir *kvaziterminas*.

Latvių kalbotyros terminų žodyne VPSV abėcėlės tvarka pateikta dešimt vientisinių kalbamosios šaknies terminų: *terminelements* [termino elementas]⁶ (397), *terminēma* [terminema] (397), *terminēšana* [termininimas] (398), *terminogrāfija* [terminografija] (398), *terminogrāfs* [terminografas] (398), *terminologs* [terminologas] (398), *terminoloģija* [terminologija] (398), sinonimiškai vartojami veiksmo ir jo rezultato pavadinimai *terminoloģizēšana*, *terminoloģizācija* [terminologizavimas, terminologizacija] (398), *termins*

⁵ Terminai su priesaga *-acija* sinonimiški į MTŽ įtrauktiems terminams su priesaga *-avimas*.

⁶ Minėtas terminas toliau cituotoje recenzijoje verstas kaip *sudėtinė termino dalis* (Keinys 2005: 264).

[terminas] (399), *terminzinātne* [terminu mokslas] (401). Iš viso žodyne VPSV rastas dvidešimt vienas kalbamosios teminės grupės vientisinis terminas (apie šios šaknies terminus taip pat žr. *Terminologijoje* paskelbtoje žodyno recenzijoje (Kvašytė 2008: 244–245)). Iš dalies tai sietina su latvių kalbos savybe žodžių junginius (terminijoje jie atitiktų sudėtinius terminus) keisti dūriniais, t. y. paversti vientisiniais terminais. Šį latvių kalbos bruožą, pritaikytą terminijai, rašydamas apie V. Skujinio monografiją, yra akcentavęs ir S. Keinys: „Skaitant knygą, susidarė įspūdis, kad kalbinės sandaros atžvilgiu latvių terminija ko gero nemažai skiriasi nuo lietuvių terminijos. Dalis latvių terminų rodosi gerokai sudėtingesnės išraiškos, jų kalboje žodžių junginiai (sudėtiniai terminai) lengvokai keičiami dūriniais. Ne vienu atveju tokie dūriniai lietuvių kalboje būtų tiesiog neįmanomi, kad ir, pavyzdžiui, pačios terminologijos terminai *defiskoptermins* „brūkšnelinis (su brūkšneliu rašomas) terminas“, *hibrīdtermīns* „hibridinis terminas“, *inicialsaliktenis*⁷ „santrumpa“, *salikteņtermīns* „sudurtinis terminas“, *strupinajumsaliktenis*⁸ „sutrauktinis žodis, trumpinys“, *termina kontekstneatkarība* „termino nepriklausymas nuo konteksto“, *termindarinājums* „terminas darinys“, *termindarināšana* „terminų daryba“, *terminelements* „sudėtinė termino dalis“, *vārdkoptermins* „sudėtinis terminas“ ir kt. Tokiais savo polinkiais latvių terminija bus panašesnė į vokiečių, o ne į artimiausių giminaičių lietuvių terminiją“ (Keinys 2005: 263–264). Kai kurie iš citatoje minėtų sudurtinių terminų įtraukti ir į VPSV: *defiskoptermins* (81), *hibrīdtermīns* (140), *salikteņtermīns* (339), *terminelements* (397), *vārdkoptermins* (435), taip pat čia įtrauktas dar nepakankamai paplitęs (naujesnis) dūrinys *jauntermins* [terminas naujadaras] (174). Sėkmingai jie vartojami ir tekstuose – tiek originalo kalba rašytuose, tiek verstiniuose, pvz.: „Piemēram, sākumā tikai terminoloģiskajā leksikā bija sastopami salikteņtermini⁹, kurus darināja kā ekvivalentus krievu valodas defissavienojumiem ..“ (Grabis 2006b: 258); „Saliktie termini dalāmi *salikteņterminos* (kas ir vienvārda termini) un *vārdkopterminos*“ (Skujiņa 2002: 26–27); „Latīņu un daļēji grieķu valoda Eiropas tautām devusi ne vien virkni vārdu celmu (piemēram, *elektr, kombin, aero*), bet arī grama-

⁷ Turėtų būti *iniciālsaliktenis*. Tačiau tai nėra tiriamosios mikrosistemos vienetas, nes neturi tiriamosios šaknies (VPSV 2007: 157).

⁸ Turėtų būti *strupinājumsaliktenis*. Tai taip pat nėra tiriamosios mikrosistemos vienetas, nes neturi tiriamosios šaknies, be to, tai rodo apibrėžtis ir pastaba, kad būdingas šnekamajai kalbai (VPSV 2007: 377–378).

⁹ Čia ir toliau, kur nenurodyta kitaip, retinta R. K.

tikas terminė elementu (piemēram, *-ācija, -ifikācija, -ator[s], -or[s]*)“ (Drezens 2002: 20). Randasi ir naujų dūrinių, kol kas neįtrauktų į žodynus: „Tādēļ visdrīzākajā laikā nepieciešams .. izstrādāt metodiska rakstura materiālus, kuri noderētu visiem, kuri iesaistīti praktiskajā terminradē“ (Baltiņš 2006: 78).

Skirtingų vientisinių terminų su kalbamąja šaknimi lietuvių šaltiniuose iš viso rasta keturiolika, o latvių – dvidešimt septyni (jų atitikmenis remiantis terminų vartosenos tradicija lietuvių ir latvių kalba žr. 1 lentelę; nevertinamas požiūris į kiekvieną konkretų terminą ir terminų paplitimas bei jų dažnumas).

1 lentelė. Vientisinių šaknies *termin-* terminų mikrosistema

Lietuvių kalba	Latvių kalba	Lietuvių kalba	Latvių kalba
<i>terminas</i>	<i>termins</i>	–	<i>apakštermins</i>
<i>terminija</i>	–	–	<i>blakustermins</i>
<i>terminologija</i>	<i>terminologija</i>	–	<i>defiskoptermis</i>
<i>terminografija</i>	<i>terminogrāfija</i>	–	<i>hibridtermis</i>
–	<i>terminologizēšanās</i>	–	<i>jauntermins</i>
<i>terminologizavimas</i>	<i>terminologizācija</i>	–	<i>salikteņtermis</i>
<i>termininimas</i>	<i>terminēšana</i>	–	<i>vārdkoptermis</i>
<i>determinizavimas</i>	<i>determinologizācija</i>	–	<i>virstermis</i>
<i>reterminizavimas</i>	<i>reterminologizācija</i>	–	<i>terminācija</i>
<i>transterminizavimas</i>	–	<i>terminoidas</i>	<i>terminoīds</i>
–	<i>redeterminologizācija</i>	<i>terminotyra</i>	–
<i>terminologas</i>	<i>terminologs</i>	<i>terminynas</i>	–
–	<i>terminogrāfs</i>	–	<i>terminologisms</i>
	<i>terminzinātne</i>	–	<i>terminrade</i>
[<i>terminų elementas</i>] ¹⁰	<i>terminelements</i>	<i>kvaziterminas</i>	<i>kvazitermins</i>
–	<i>terminēma</i>		

¹⁰ Latvių kalbos sudurtinį terminą atitinkantis sudėtinis lietuvių kalbos terminas į vientisinių bendrą imtį neskaiciuojamas (plg. kalbamojo termino atitikmuo S. Keinio recenzijoje (2005: 264) „sudėtinė termino dalis“). Kitų latvių terminų atitikmenys nesurašyti, nes jeigu tokie ir vartojami lietuvių kalboje – tai ne vientisiniai terminai.

Latvių kalbos vientisinių terminų imtis gerokai didesnė, todėl esama daugiau atitikmenų lietuvių kalboje neturinčių terminų, o iš lietuviškų terminų tik *terminija*, *terminotyra* ir *terminynas* neturi atitikmenų latvių kalbos terminų sistemoje. Išnagrinėtoje lietuvių kalbos terminų su kalbamąja šaknimi imtyje rastas vienas dūrinys (*terminotyra*), visi kiti priešdėlių ir / ar priesagų vediniai (išskyrus pirminį *terminas*). Latvių kalboje vyrauja dūriniai (dešimt iš visų vientisinių terminų padaryti sudūrimo būdu).

SUDĖTINIAI TERMINAI SU ŠAKNIMI *TERMIN-*

Lietuvių KTŽ sudėtinių terminų, sudarytų iš dėmenų su šaknimi *termin-*, nerasta, vis dėlto tekstuose jų esama įvairių (apie tai žr. toliau), o iš 200 į MTŽ įtrauktų terminų, kurių vienas iš dėmenų būtų su kalbamąja šaknimi, yra penkiasdešimt trys. Tai skirtingos sudėties terminai, nes šios šaknies ir iš jos darinių padarytų rasta tiek pagrindinių, tiek šalutinių dėmenų. Terminai, kurių pagrindinis dėmuo yra kalbamosios mikrosistemos elementas, pavyzdžiui, yra atskirų terminų ar terminijos rūšių pavadinimai: dvižodžiai *aprašomasis terminas* (65), *hibridinis terminas* (67), *metaforinis terminas* (68), *neteiktinas terminas* (69), *rūšinis terminas* (69), *sudėtinis terminas* (70), *tarpmokslinis terminas* (72), *vientisinis terminas* (74), *gimininis terminas* (67), *liaudies terminija* (75), *mokslinė terminija* (75); trižodžiai *bendrasis mokslo terminas* (66), *savos kalbos terminas* (70). Kitos, ne terminų rūšių, semantikos sudėtinių terminų esama taip pat: dvižodžiai *termino forma* (76), *termino patikimumas* (77), *termino turinys* (78), keturžodžiai *aiškinamasis verčiamasis terminų žodynas* (81), *abėcėlinė terminų žodyno sandara* (82), *lizdinė terminų žodyno sandara* (82). Esama ir dažniau daugiskaita vartojamų kalbamosios šaknies terminų: *terminų tvarkyba* (80), *tekstinė terminų tvarkyba* (80), *terminų žodyno lizdas* (82), *terminų žodyno sandara* (82). Šalutinis dėmuo, t. y. pažymins gali būti kalbamosios šaknies a) būdvardis, b) daiktavardžio vienaskaitos kilmininkas ar c) daiktavardžio daugiskaitos kilmininkas. Dažniausiai tai dvižodžiai terminai ir jie įtraukti į pagrindinių dėmenų (gimininių terminų) lizdus, jeigu tokie žodyne išskirti: a) *termininis antonimas* (12), *termininė leksika*, *termininis žodynas* (39), *termininė reikšmė* (53); b) *termino forma* (76), *termino straipsnis* (78); c) *terminų standartas* (80), *terminų žodynas* (80), *terminų reikalavimai* (79). Beje, šalutiniais dėmenimis gali eiti tiek pirminiai žodžiai, kaip prieš tai minėtuose pavyzdžiuose, tiek dariniai, pvz.: *terminizuotas žodis* (90), *terminologijos mokykla* (77), *terminologinė kompetencija* (77). Tekstuose rasta

tiek žodynuose fiksuotų, tiek į juos neįtrauktų sudėtinių terminų: „Be lietuviškų vientisinių terminų, kitą *Bendrosios fizikos* terminijos sluoksnį sudaro tarptautiniai terminai ir hibridai“ (Kaulakienė 2009: 144); „Iš sinoniminių ir variantinių elektros ir magnetizmo terminų vartosenos matyti, kad dažnai vadovėlių autoriai, pirmą kartą sąvoką pavadinę sinoniminiais ar variantiniais terminais, tolesniuose puslapiuose pasirenka ir vartoja tik vieną iš jų“ (Kaulakienė 2009: 167). Taip pat mokslo darbuose esama sudėtinių terminų, kurių pagrindinis dėmuo – kalbamosios šaknies vedinys *terminologija*: *bendroji terminologija*, *tipologinė terminologija*, *gretinamoji terminologija*, *semasiologinė terminologija*, *onomasiologinė terminologija* (Gaivenis 2002: 16).

Latvių terminografijos šaltinyje VPSV pateikta šešiolika sudėtinių terminų, kuriuose *termins* taip pat eina pagrindiniu arba šalutiniu dėmeniu (tiek vienaskaitos, tiek daugiskaitos kilmininkas arba iš jo padarytas būdvardis). Sudėtinių terminų, kurių pagrindinis dėmuo yra kalbamosios šaknies, žodyne nedaug – tai keturi dvizodžiai terminai, kurių šalutiniai dėmenys išreikšti dalyviais: *ieteicamais termins* [rekomenduojamas terminas] (151), *noraidītais termins* [atmestas terminas] (258), *novecojis termins* [paseņs terminas] (262), *pieļaujamaais termins* [leistinas terminas] (298). O šalutinių dėmenų vartojimo atvejų nustatyta net kelių tipų: a) pažymins išreikštas vienaskaitos kilmininku: *termina ekvivalentis* [termino ekvivalentas] (396), *termina noteikšana* ir sinonimiškas su veiksmui pavadinti būdinga latviška priesaga *-šana* sudarytas *termina identificēšana* [termino nustatymas / identifikavimas] (396–397); b) pažymins išreikštas daugiskaitos kilmininku: *terminu atbilstība* ir *terminu ekvivalence* [terminų atitikimas / ekvivalentiškumas] (400), *terminu saskaņošana* [terminų suderinimas] (400), *terminu sistēma* [terminų sistema] (400), *terminu vārdnīca* [terminų žodynas] (401); c) pažymins išreikštas iš pamatinio žodžio padarytu būdvardžiu: *terminatīvā funkcija* [terminacinė funkcija] (397) (plg. tekste: „Izteikt jēdzienu ar terminu nozīmē jēdzienu terminēt. Līdz ar to nominatīvās un definitīvās funkcijas apvienojumu, resp., terminoloģisko funkciju, citiem vārdiem var saukt par *terminatīvo* [retinta V. S.] funkciju ..“ (Skujiņa 2002: 9)); d) pažymins išreikštas iš išvestinio žodžio padarytu būdvardžiu: *terminoloģiskā funkcija* [terminologinė funkcija] (399), *terminoloģiskais trīsstūris* [terminologinis trikampis] (399). Be to, žodyne rasti ir keli daugiažodžiai terminai, pavyzdžiui, *terminu pieņē-*

mamības vērtes skala [terminu priimtinumo vertinimo skalē] (397). Tekstuose esama ir kitu sudētinių terminų, pvz.: „19. gs. beigās, kad sāk veidoties latviešu nacionālā zinātne, rodas pastiprināta vajadzība pēc zinātniskās terminoloģijas“ (Blinkena 1997: 91); „Atvasinātie, kas tiek dēvēti par *afiksālajiem terminiem*, dalāmi *prefiksālajos terminos* jeb *priedēkļterminos* un *sufiksālajos terminos* jeb *piedēkļterminos*“ (Skujiņa 2002: 26–27).

Iš viso lietuvių kalba žodynuose rasti penkiasdešimt trys sudėtiniai terminai (reikėtų priminti, kad terminografijos šaltinis MTŽ skirtas tik šios srities terminijai), o latvių kalba šešiolika. Dar keletas į žodynus neįtrauktų terminų nustatyta tiek lietuvių, tiek latvių tekstuose (atitinkamai penki ir vienas). Jų įvairovė neleidžia sudaryti suvestinės, galima tik pastebėti, kad vyrauja tam tikri terminų kūrimo modeliai: lietuvių ir latvių esama sudėtinių terminų, kurių šalutiniai dėmenys išreikšti tiek vienaskaitos, tiek daugiskaitos kilmininku. Latvių kalboje, kitaip nei lietuvių, rastas vos vienas su kalbamosios šaknies būdvardžiu padarytas terminas (būdvardį lengviau padaryti iš vedinio *terminologija*).

KAI KURIŲ TERMINŲ SU ŠAKNIMI *TERMIN-* VARTOSENOS TENDENCIJOS

Toliau tyrimas krypsta nuo žodynų duomenų aptarimo prie vartosenos. Dalis lietuvių ir latvių terminų sutampa tik iš pirmo žvilgsnio, pavyzdžiui, liet. *terminologija* ir lat. *terminologija*. Išnagrinėjus jų reikšmes matyti, kad lietuvių kalboje skiriami mokslo ir terminų visumos pavadinimai, atitinkamai vadinami *terminologija* ir *terminija*. Toks skyrimas įtvirtintas jau S. Šalkauskio darbuose, t. y. XX a. trečiajame dešimtmetyje: „Lietuvių kalba gali vartoti šalia vieno antro įvairia prasme du žodžius – *terminija* bei *terminologija*, – tuo tarpu kai kitos kalbos paprastai tevirtoją atitinkamai atvejais vieną, t. y. *terminologijos* žodį. Kadangi mūsų kalba viena rūšių daiktų rinkiniui reikšti naudojasi galūne *-ija*, tai terminija atitinkamai *reiškia techniškų vieno kurio mokslo arba meno terminų visetą*. <...> Kai šalia šitaip suprastos *terminijos* yra vartojamas *terminologijos* žodis, turima galvoje jau visai kitas dalykas. Būtent einant etimologine žodžio prasme, reik turėti galvoje, kad *terminologija yra terminijos mokslas arba bent teorija*. Šitaip suprantama terminologija turi išaiškinti, pavyzdžiui, tokius dalykus kaip termino esmę bei savybes, terminų versmės, terminų katego-

rijas, terminų vartoseną ir taisykles terminams sudaryti“ (Šalkauskis 1991: 10) (plg. „Modernioji lietuvių terminija pradėjo formuotis ir plėtotis tarpukario Lietuvoje. Vienas jos formavimosi pamatų kūrėjas – filosofas Stasys Šalkauskis (1886–1941)“ (Lyberis 2009: 60)). Iki tol ir lietuvių kalboje „*terminologija* bendrinėje kalboje turėjo ir tebeturi ne vieną reikšmę: juo vadinama ir terminų bei tvarkybos teorija, ir tam tikros srities terminų visuma“ (Gaivenis 2002: 15). Latvių kalboje abiem reikšmėmis, t. y. dviem sąvokoms – ir mokslo sričiai ir terminų visumai – pavadinti vartojamas terminas *terminologija*. Kiekvieną iš šių reikšmių palaiko tiek tradicija, tiek analogija su kitais dariniais [Joprojām divās nozīmēs (t. i., divu jēdzienu izteikšanai) ir lietots termins *terminologija*: ‘zinātnes nozare’ un ‘terminu kopums’. Katru no šīm nozīmēm latviešu valodā balsta gan tradīcija, gan analogija ar citiem darinājumiem (sal.: *frazeologija*)] (Skujiņa 2002: 26). Vis dėlto būta siūlymų pasitelkti kitus terminus, pavyzdžiui, terminų visumai pavadinti pasirinktas žodis *terminklatūra* (pagal analogiją su *nomenklatūra*), tačiau jis neįsitvirtino praktikoje (Skujiņa 2002: 26).

Lietuvių kalboje pastebėta, kad neaiškumų kyla dėl kai kurių terminų pasirinkimo. Net žinant teoriškai galiojančias nuostatas praktikoje ne visada pavyksta jų laikytis, pavyzdžiui, pasirinkti tinkamiausią iš terminų *terminologizacija*, *terminizacija* ar jų sinonimą su lietuviška priesaga *terminizavimas*. Taip pat tekstuose ta pačia reikšme kartais vartojamas *termininimas*. Kalbamuojų atveju tikėtų pasiremti S. Keinio mintimi, kurią jis suformulavo remdamasis rusų terminologu Dmitrijumi Lote (Дмитрий Лоте), kad „termino trumpumo reikia siekti taip pat, kaip ir tikslumo. Šį reikalavimą jis taikė ne tik patiems terminams, bet ir jų darybos afiksams, pavyzdžiui, priesagoms“ (Keinys 2005: 79). Pirmasis iš kalbamujų terminų – *terminologizacija* – remiasi mokslo ar teorijos sąvoka, t. y. *terminologija*, pavyzdžiui, „Lietuvių leksikologijos terminija buvo ir yra kuriama trim būdais: 1) terminais paverčiami bendriniai žodžiai (*terminologizacija*) <...>“ (Drotvinas 2002: 18). Tačiau iš minėto pavyzdžio matyti, kad kalbant apie žodžių pavertimą terminais labiau tikėtų remtis sąvoka *terminija*, t. y. terminų visuma, todėl logiška ir trumpumo reikalavimą atitinkanti forma esti *terminizacija* (arba hibridinė forma su lietuviška priesaga *terminizavimas*), kaip vartoja, pavyzdžiui, J. Klimavičius: „Pažymėtas daugiskaitos *terminizavimas*, bet praleistas gan dažnas deminutyvų *terminizavimas* <...>“ (Klimavičius 2005: 250). Latvių

kalboje taip pat kalbamajam procesui pavadinti esama skirtingų formų: procesui pavadinti tinkamų vedinių su latviška priesaga *-šana* (*terminologīzēšana* [terminologizavimas], *terminēšana* [termininimas]) arba tarptautine *-ācija* (*terminologizācija* [terminologizacija]), tinkama ir proceso rezultatui pavadinti.

Šioje tyrimo dalyje daugiausia apžvelgiama įvairių vientisinių kalbamosios šaknies terminų, kurie nebuvo įtraukti į specialiuosius žodynus, vartoseną, nes tai rodo šios šaknies potencijas, t. y. kad jie gali ateityje papildyti mikrosistemą, kai kuriais atvejais taip atspindima tradicija, besiformuojanti užsienyje. Tekstuose be anksčiau aptartų vientisinių kalbamosios mikrosistemos terminų rasta dar tokių lietuviškų terminų kaip *terminoidas*, *terminklatūra* vartosenos pavyzdžių: „Žodžiu *terminoidas* vadinama neaiškaus turinio sąvoka, santykiaujanti su terminais, bet neįeinanti į jų sistemas <...>“ (Gaivenis 2002: 15); „Su žodžiu *terminija* taip pat susiję ir terminai *nomenklatūra* bei *terminklatūra*. Pirmasis terminas reiškia tam tikros mokslo, technikos ar kitos srities realiųjų pavadinimų visumą <...>, o antrasis – retas, tokios pačios reikšmės, vartotas tik kai kurių užsienio terminologų“ (Gaivenis 2002: 16). Panašūs terminai konstatuoti ir tekstuose latvių kalba: „Daži pētnieki tādus vispārzinātniskos terminus kā *sistēma*, *struktūra*, kas izsaka ļoti vispārīgus jēdzienus iekļauj *terminoidu* kategorijā ..“ [Kai kurie tyrėjai tokius bendramokslinius terminus kaip *sistema*, *struktūra*, kurie išreiškia labai bendras sąvokas, priskiria terminoidų kategorijai <...>] (Skujiņa 2002: 38); „Ir bijuši priekšlikumi [228, 316; 321] terminu kopumu nosaukt ar citu vārdu, piemēram, *terminklatūra* (pēc analogijas ar *nomenklatūra*), taču praksē tas nav ieviesies“ [Būta pasiūlymų [228; 316; 321] terminų visumą pavadinti kitu žodžiu, pavyzdžiui, *terminklatūra* (pagal analogiją su *nomenklatūra*), tačiau praktikoje tai neįsitvirtino] (Skujiņa 2002: 26). Esama taip pat bandymų atskirti sąvokų pavadinimus *terminologiskā leksika* [terminologinė leksika] ir *terminologismi* [terminologizmai]: „... termini *terminologiskā leksika* un *terminologismi* jēdzieniski ir šķīrami, jo *terminologiskā leksika* attiecināma tikai uz vārdiem, bet *terminologismos* ietilpināmi gan vārdi, gan vārdkopas, gan cita rakstura terminologiskas vienības ..“ [<...> terminus *terminologinė leksika* ir *terminologizmai* kaip sąvokas būtina skirti, nes *terminologine leksika* vadinami tik žodžiai, o *terminologizmais* – ir žodžiai, ir žodžių junginiai, ir kitokio pobūdžio terminologiniai vienetai <...>] (Skujiņa 2002: 33).

Naujais terminais būtų galima laikyti lietuviškus darinius *terminynas* ir *terminotyra*, kurių vartojimo pavyzdžių randama tekstuose, pvz.: „Kadangi dabar kuriamas kitas – Lietuvos Respublikos terminų bankas, skiriamas valstybinėms reikmėms, tai pirmasis sudarytas iš terminų žodynų, skiriamas daugiau mokslinėms reikmėms, dabar vadinamas Lietuvių kalbos terminynu (kurį laiką vadintas terminų baze)“ (Klimavičius 2005: 258); „1969 m. apgynusi filologijos mokslų kandidato disertaciją iš latvių technikos terminologijos sudarymo, ji [Valentina Skujinia – R. K.] toli nebenukrypo nuo latvių terminologijos ir bendrosios terminotyros klausimų tyrinėjimo <...>“ (Keinys 2005: 262).

Naujesnių, iki šiol neišpopuliarintų terminų esama ir gretinamosios kalbos sistemoje, pavyzdžiui, latvių kalboje vartojami dariniai *terminēšana* ir *terminācija*: „Izteikt jēdzienu ar terminu nozīmē jēdzienu terminēt. Līdz ar to nominatīvās un definitīvās funkcijas apvienojumu, resp., terminoloģisko funkciju, citiem vārdiem var saukt par terminatīvo [retinta V. S.] funkciju, bet jēdzienu izteikšanu ar terminu – par jēdziena terminēšanu un visu šo procesu kopumā – par termināciju <...> **termins ir terminācija vienība – vārds vai terminoloģiska vārdkopa –, kas attiecīgās zinātnes nozares terminu sistēmā izteic (nosauc un iezīmē) noteiktu zinātnes jēdzienu**“ [ryškinta V. S.] (Skujina 2002: 9). Termino *terminēma* atsiradimą latvių kalboje ir jo sampratą V. Skujinia aptaria išsamiau: „Oriģinālu domu izteicis igauņu terminologs H. Sāri, kurš par principu izvirza neitrālu attieksmi pret vārdšķirām. Viņš atzīst par lietderīgu termina izpratni reducēt uz terminoloģiski nozīmīgām morfēmām kā centrālajām terminoloģiskajām vienībām [226, 110]. Tomēr par centrālo terminoloģisko vienību atzīstams termins, kas ir vārdiski noformēts. Taču, tālāk attīstot H. Sāri domu, šķiet lietderīgi izvirzīt terminēmas jēdzienu [retinta V. S.]“ [Originaliā mintī yra išsakęs estų terminologas H. Saris, kuris kaip principą iškelia neutralų požiūrį į kalbos dalis. Jis pripažįsta naudingą termino sampratą redukuoti iki terminologiškai reikšmingų morfemų kaip centrinių terminologinių vienetų [226, 110]. Vis dėlto pagrindiniu terminologiniu vienetu pripažįstamas terminas, kuris turi žodinį pavidalą. Tačiau, toliau plėtojant H. Sario mintį, atrodo naudinga iškelti terminemos sąvoką] (Skujina 2002: 32).

Akivaizdu, kad tokie naujadarai kelia problemų verčiant, nes sunku atrasti jiems tinkamų atitikmenų (dažniausiai tai būna pažodiniai vertimai,

neatspindintys sąvokos turinio), tačiau jų įsigalėjimas terminijoje, reikia manyti, yra tik laiko klausimas.

IŠVADOS

Surinkus su šaknimi *termin-* sudarytus terminus iš pagrindinių leksikografijos ir terminografijos leidinių, taip pat įvairių lietuvių ir latvių terminologijos mokslo darbų ir sugretinus juos, galima daryti išvadą, kad šaknis *termin-* yra darybiškai patogi ir produktyvi terminams kurti tiek lietuvių, tiek latvių kalboje. Gretinant lietuvių ir latvių kalbų terminus atsižvelgta į keletą aspektų, pirmiausia į terminines sąvokų reikšmes ir šių sąvokų pavadinimų atitikmenis. Dalis lietuvių ir latvių terminų sutampa, kiti tik iš pirmo žvilgsnio rodosi esą panašūs (pavyzdžiui, *terminologija* ir *terminologija*).

Skirtingų vientisinių terminų su kalbamąja šaknimi lietuvių šaltiniuose iš viso rasta keturiolika, o latvių – dvidešimt septyni. Latvių kalbos vientisinių terminų imtis gerokai didesnė, todėl esama daugiau atitikmenų lietuvių kalboje neturinčių terminų, o iš lietuviškų terminų tik *terminija*, *terminotyra* ir *terminynas* neturi atitikmenų latvių kalbos terminų sistemoje. Išnagrinėtoje lietuvių kalbos terminų su kalbamąja šaknimi imtyje rastas vienas dūrinys (*terminotyra*), visi kiti priešdėlių ir / ar priesagų vediniai (išskyrus pirminį *terminas*). Latvių kalboje vyrauja dūriniai (dešimt iš visų vientisinių terminų padaryti sujungimo būdu).

Iš viso lietuvių kalbos žodynuose rasti penkiasdešimt trys sudėtiniai terminai, o latvių kalbos – šešiolika. Galima pastebėti, kad vyrauja tam tikri terminų kūrimo modeliai: lietuvių ir latvių esama sudėtinų terminų, kurių šalutiniai dėmenys išreikšti tiek vienaskaitos, tiek daugiskaitos kilmininku. Latvių kalboje, kitaip nei lietuvių, rastas vos vienas su kalbamosios šaknies būdvardžiu padarytas terminas (būdvardį lengviau padaryti iš vedinio *terminologija*).

Lietuvių ir latvių terminijoje šaknies *termin-* mikrosistema gana išplėtotą ir gali būti toliau tobulinama, nes esama galimybių sudaryti vis naujus terminus. Ypač produktyvu yra kurti sudėtinius terminus, o latvių kalboje dėl jos polinkio į dūrinių (sudurtinių terminų) vartojimą – ir vientisinius.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- ASLKTŽ 2008: Buivydienė V., Žukienė R. *Aiškinamasis svarbiausių literatūros ir kalbotyros terminų žodynėlis*, Vilnius: Vilniaus kolegija.
- Auksoriūtė A. 2011: Terminologijos komisijos (1921–1926) veiklos apžvalga. – *Terminologija* 18, 80–91.
- Baldunčiks J. 2008: Latviešu valodniecības terminoloģijas attīstība 19. gadsimtā. – *Valodniecības raksti* 2, Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 23–35.
- Baltiņš M. 2006: Latviešu terminoloģijas attīstība: mantojums, problēmas un perspektīvas. – *Valodniecības raksti*, Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 72–79.
- Blinkena A. 1997: Attieksme pret svešvārdiem latviešu literārās valodas vēsturē. – *Savai valodai*. Latvijas Zinātņu akadēmijas goda loceklim Rūdolfam Grabim veltīts piemiņas krājums, Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 83–96.
- DLKŽ 2006: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Šeštas (trečiasis elektroninis) leidimas, ats. red. S. Keinys, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- DLKŽ 2012: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Septintas, pataisytas ir papildytas leidimas, ats. red. S. Keinys, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Drezens E. 2002: *Zinātniskās un tehniskās terminoloģijas internacionalizācija. Vēsture, pašreizējais stāvoklis un perspektīvas*. Saīsināts un tulkots izdevums, Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- Drotvinas V. 2002: Ar lietuviški leksikologijos terminai? – *Žmogus ir žodis* 1, 18–21.
- Gaivenis K. 2002: *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Grabis R. 2006a: Par latviešu terminoloģijas attīstību un izstrādi. – *Darbu izlase*, Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 221–229.
- Grabis R. 2006b: Zinātniskās terminoloģijas izstrāde un terminoloģijas vārdnīcu veidošana. – *Darbu izlase*, Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 252–259.
- Jakaitienė E. 1980: *Lietuvių kalbos leksikologija*, Vilnius: Mokslas.
- Jakaitienė E. 2010: *Leksikologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Kaulakienė A. 2009: *Lietuvių fizikos terminijos raida*, Vilnius: Technika.
- Keinys S. 2005: *Dabartinė lietuvių terminologija*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Klimavičius J. 2005: *Leksikologijos ir terminologijos darbai: norma ir istorija*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- KTŽ 1990: Gaivenis K., Keinys S. *Kalbotyros terminų žodynas*, Kaunas: Šviesa.
- Kvašytė R. 2008: [Rec.] *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Sastādījis autoru kolektīvs Valentīnas Skujiņas vadībā. – *Terminologija* 15, 242–248.
- Lau A. 1981: *Latviešu leksikologija*. Otrs, papildināts izdevums, Rīga: Zvaigzne.
- Lyberis A. 2009: Žodžių atrankos problema „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“. – *Leksikografijos teorija ir praktika*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 56–65.
- LK 1995: Barauskaitė J. ir kt. *Lietuvių kalba* 1. *Leksikologija, fonetika, akcentologija, dialektologija, rašyba*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- LKE 1999: *Lietuvių kalbos enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- LKE 2008: *Lietuvių kalbos enciklopedija*. 2-asis patikslintas ir papildytas leidimas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- LKTŽ 2008: Gaivenytė-Butler J., Keinys S., Noreikaitė A. *Lietuvių kalbos terminų žodynai*. Anotuota 1900–2005 m. bibliografijos rodyklė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* (I–XX, 1941–2002), elektroninis variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 – www.lki.lt.
- LLVV 1972–1996: *Latviešu literārās valodas vārdnīca*, 1.–8. sēj., Rīga: Zinātne.
- LRST 1990: *Terminologijos principai ir metodai*. Lietuvos RST 1115–90 (ISO 704–87), Vilnius.
- LVV 2006: *Latviešu valodas vārdnīca*, Rīga: Avots.
- MTŽ 2005: Kvašytė R. *Mokomasis terminologijos žodynelis*, Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
- Skujiņa V. 2002: *Latviešu terminoloģijas izstrādes principi*. Otrais, labotais un papildinātais izdevums, Rīga: Latviešu valodas institūts.
- SV 2008: *Svešvārdu vārdnīca*, Rīga: Avots.
- Šalkauskis S. 1991: *Raštai* 2, Vilnius: Mintis.
- TŽŽ 2013: *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius: Alma littera.
- VPSV 2007: *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Sast. aut. kol. V. Skujiņas vad., Rīga: LU Latviešu valodas institūts, Valsts valodas aģentūra.

The objective of the research is to establish the similarities and differences of metalanguage of Lithuanian and Latvian terminology using analytic descriptive and comparative methods. The comparison of terms created with the root *termin-* taken from the main publications of Lithuanian and Latvian lexicography and terminography as well as various works on terminology science allows to conclude that the root *termin-* is derivationally productive and easily usable for the creation of terms both in Lithuanian and Latvian.

When comparing Lithuanian and Latvian terms few aspects, first of all terminological meanings and equivalent names of concepts were taken into consideration. A part of Lithuanian and Latvian terms are similar, some of them only look similar from the first sight (for instance, *terminologija* and *terminoloģija*). It is difficult to establish the authorship of particular terms, though sometimes it's possible.

There were thirteen one-word terms with the root *termin-* found in Lithuanian sources and twenty seven – in Latvian sources. Since the sample of Latvian terms is bigger the number of Latvian terms which do not have equivalents in Lithuanian is larger as well and there are only three Lithuanian terms *terminija*, *terminotyra* and *terminynas* do not have equivalents in terminological system of the Latvian language. There was one compound (*terminotyra*) with the root *termin-* in the Lithuanian sample. Other terms were prefixal and/or suffixal derivatives (except of underlying *terminas* (term)). In the Latvian language, differently from Lithuanian, compounds prevail (ten terms in this sample were compounds).

There were fifty three complex terms found in Lithuanian dictionaries and sixteen – in Latvian. It is noticeable that certain term formation patterns prevail: there are complex terms with subordinated component in genitive case (in singular or plural) in both Latvian and Lithuanian. In Latvian, differently from Lithuanian, there was only one term made with and adjective with the root *termin-* (it is easier to make an adjective from the derivative *terminoloģija*).

The microsystem of the root *termin-* is quite developed in both Lithuanian and Latvian and can be elaborated further, because there are possibilities to create new terms. Particularly productive way of term creation is the formation of complex terms and in Latvian the creation of one-word terms is also common because of the tendency to make compounds.

Gauta 2013-11-11

Regina Kvašytė
Šiaulių universitetas
P. Višinskio g. 38, LT-76352 Šiauliai
E. paštas: kvasyte@hu.su.lt